

ลำดับแห่งการแสดง

พระพุทธเจ้าทรงจำแนกกายานุปัสสนาโดยปฏิกุลมนสิการบรรพก่อน
หมายความว่า ให้พิจารณาผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก
เยื่อในกระดูก ไต หัวใจ ตับ เป็นต้น ในอาการ๓๒

ในธาตุวิภังคสูตร ท่านจะพูดรวมกันไว้ แต่ในสติปัฏฐานสูตร ท่านจะ
แยกส่วนปฏิกุลมนสิการบรรพ แล้วจึงแยกธาตุมนสิการบรรพ
แปลว่า เมื่อเราได้มนสิการเห็นความเป็นผม ขน เล็บ ฟัน หนัง ด้วย
ความเป็นปฏิกุลแล้ว
ต่อไปจึงมาเจาะเห็นด้วยความเป็นธาตุดิน น้ำ ไฟ ลม ที่อยู่ใน ผม ขน
เล็บ ฟัน หนัง เป็นต้น

[๑๓๗] ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกประการหนึ่ง ภิกษุยอมพิจารณาเห็นกายนี้แหละ ซึ่งตั้งอยู่ตามที่ตั้งอยู่ตามปกติ โดยความเป็นธาตุว่า มีอยู่ในกายนี้ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม คนฆ่าโค หรือลูกมือของคนฆ่าโคผู้ฉลาด ฆ่าแม่โคแล้ว แบ่งออกเป็นส่วนๆ นั่งอยู่ที่หนทางใหญ่ ๔ แพร่ง ฉันท ไต ภิกษุก็ฉันทนั้นเหมือนกัน ย่อมพิจารณาเห็นกายนี้แหละ ซึ่งตั้งอยู่ตามที่ตั้งอยู่ตามปกติ โดยความเป็นธาตุว่า มีอยู่ในกายนี้ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ดังพรรณนามาฉะนี้ ภิกษุยอมพิจารณาเห็นกายในกายภายในบ้าง ฯลฯ ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้อย่างนี้ ภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นกาย ในกายอยู่.

จบ ธาตุบรรพ.

ปกติ เราเห็นวัวเป็นตัว เขาของวัว หนังของวัว

- ❁ คนฆ่าโค หรือลูกมือของคนฆ่าโคที่ชำนาญในการฆ่าแหละเป็นส่วนๆ จนคำว่าโคไม่มี แมฉันท ไต
- ❁ พระพุทธเจ้าต้องการสอนให้ภิกษุและพุทธบริษัททั้งหลาย ใช้ปัญญาญาณเข้าไปฆ่าแหละให้เห็นด้วยความเป็นธาตุ ดิน น้ำ ไฟ ลม
- ❁ ใหม่ๆ ยังฆ่าแหละไม่ได้ ก็ฆ่าแหละด้วยความเป็น ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง ก่อนแล้วจึงฆ่าแหละด้วยความเป็นธาตุ ดิน น้ำ ไฟ ลม เมื่อฆ่าแหละบ่อยๆ ความเป็นสัตว์ บุคคล อัตตา ตัวตนก็จะหายไป

ทาง ๔ แพร่ง คืออิริยาบถทั้ง ๔ ยืน เดิน นั่ง นอน ต้องวิจัยให้เห็นด้วยความเป็นธาตุ

- ❁ เมื่อคนฆ่าโค ได้ฆ่าแหละโค วางขายบนทาง ๔ แพร่ง เขาจะไม่บอกว่า เขาขายโค เขาจะบอกว่าเขาขายเนื้อ แมฉันท ไต
- ❁ หากเรายังเห็นว่า เรายืน หลึงยืน ชายยืน แปลว่าเราไม่ได้ฆ่าแหละด้วยความเป็นธาตุ เราเดิน เรานั่ง เรานอน

พุทธบริษัท ต้อง ใช้ปัญญาชำระ

จนเห็นว่าไม่ใช่สัตว์บุคคล อตตตา ตัวตน เป็นผู้ ยืน เดิน นั่ง นอน

ถ้าไม่เข้าใจเรื่อง ธาตุกรรมฐาน แปลว่าไม่เข้าใจสติปัฏฐาน ๔
เพราะหัวใจของสติปัฏฐาน ๔ อยู่ที่ธาตุกรรมฐาน

ลมหายใจเข้าและออก = อานาปานบัญญัติ

อิริยาบถ ยืน เดิน นั่ง นอน
สัมปชัญญะในฐานะ ๗
ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ

ยังอยู่ในแดนบัญญัติ

ปริญา ๓

๑. ญาตปริญา ต้องรู้จัก
๒. ตีรณปริญา
๓. ปหาณปริญา

กำหนดมหาภูตรูปก่อนแล้วกำหนดอุปาทयरูป

ถ้ากำหนดมหาภูตรูปไม่ได้ก็จะกำหนดเห็นอุปาทयरูปไม่ได้

พุทธาธิบาย

คนเลี้ยง โค เมื่อกำลังเลี้ยงโคก็ตี กำลังจูงโคไปที่โรงฆ่าสัตว์ก็ตี
กำลังฆ่าก็ตี ย่อมมีความหมายรู้ว่าแม่โคยังไม่จางหายไป ยังเห็น
ด้วยความเป็นโค

แต่เมื่อฆ่าแล้วแม่โคออกเป็นส่วนๆแล้ว ความรู้หมายว่าแม่โคก็
จะจางหายไป ความรู้หมายว่าเนื้อก็จะมาแทนที่
เขาจะไม่มีความคิดเลยที่เราขายแม่โค เขาเหล่านี้มาซื้อแม่โค
เขาจะมีความคิดว่า เราขายเนื้อ เขาเหล่านี้มาซื้อเนื้อ

อันธพาลปุถุชน

ปุถุชนที่บอดและเขลา ตราบใดที่ยังมีราคะ โทสะ โมหะอยู่ในกระแสชีวิต ก็จะ
ไม่เห็นด้วยความเป็นธาตุ จะยังเห็นด้วยความเป็นสัตว์บุคคล

ธาตุกรรมฐาน โดยย่อ

สัตตุปลัทธิ
อตตทิกฺขิณี

มองเห็นด้วยความเป็นสัตว์ บุคคล หญิง ชาย
มองเห็นด้วยความเป็นอตตาทัวตน เรา เขา

เมื่อยังมองเห็นเป็นอตตาทัวตน กรรมฐานจะไม่เจริญ

เมื่อพิจารณาเห็นอยู่ด้วย
ความเป็นธาตุ

สัตตสัณฺญาภิจะอันตรธานหายไป จิตก็จะตั้งอยู่ด้วย
อำนาจของธาตุนั้นเอง

คนฆ่าโค

พระโยคี

ทาง๔ แพร่ง

อิริยาบถ ๔

นาย โคมตักผู้แบ่ง
เนื้อโคเป็นส่วนๆ

การพิจารณาเห็นกายด้วยความเป็นธาตุ

คำถาม การมองทะลุบัญญัติเห็นด้วยความเป็นธาตุ ต้องได้วิสุทธิข้อไหน หรือวิปัสสนาญาณข้อไหน

ธาตุกรรมฐาน คนที่จะกำหนดได้คือ

๑. บุคคลได้จิตตวิสุทธิ ระดับ ปฐมฌาน ทุตติยฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน

๒. คนที่ได้อุปจารสมาธิ สามารถข่มนิวรณ์ได้

เมื่อเราได้ญาณปัญญาและเข้าใจ สามารถดำรงอยู่ในกุศลศีลได้อย่างดีแล้ว จากการได้ปราโมทย์ ปิติ สุข สมาธิจากกุศลศีลที่ดี จากพุทธคุณธรรมคุณ สังฆคุณก็ดี

บุคคลที่ปรารถนาจะพ้นกิเลสและกองทุกข์ สรรณะต้องชัด

บุคคลเหล่านี้ได้จิตตวิสุทธิแล้วจึงจะมาเจริญธาตุกรรมฐานได้

เหมือนอนุပ္พพิกา

เวลาพระพุทธเจ้าพรรณนาเรื่องทาน คือการให้

ศีลคือการกำกับพฤติกรรม ทางกายกรรม วาจากรรม ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อยดีงาม กำจัดความทุกข์

เข้าถึงผลของทานและศีล คือสวรรค์หรือสุคติ

พิจารณาถึงกระแสชีวิตที่อยู่ในสุคติ ก็ล้วนแต่มีโทษ มีโรค เป็นหัวผี เป็นลูกศร เพราะเป็นชั้นธ๕ เป็นวิบาก ที่ตกอยู่ในกฎไตรลักษณ์

เมื่ออาทินวะเกิดขึ้นจากการเห็นโทษของกระแสชีวิต ที่เป็นไปในส่วนของรูปธรรมและนามธรรมแล้ว จิตก็น้อมออกจากกาม คือเนกขัมมานิสังสกา ใจน้อมเข้าถึงความสงบ

จิตที่น้อมเข้าถึงความสงบนั้นแปลว่านิเวรณูปัตติได้ด้วยกำลังของสติ สมาธิ ความเพียร และปัญญา

การมนสิการ ทำญาตปริยญาในทุกข์ เหตุให้เกิดทุกข์

นิโรธและมรรค พัฒนาสู่ตริณปริยญา ในอริยสัจ

จิตเข้าถึงความแนบแน่น

ธาตุกรรมฐานอยู่ในแดนสมณะแล้วพัฒนาต่อสู่วิปัสสนาญาณ

ชั้นอรหัตถภาพอกว่ามนสิการไปแล้วทำให้ได้อุปจารสมาธิ
เป็นสมณเบื้องต้น ต่อยอดด้วยวิปัสสนาญาณ

เมื่อกำหนดใจใหม่ๆแล้วธาตุปรากฏจริง จะเห็นเป็นแท่งเป็นก้อน
เมื่อญาณปัญญาเข้าไปเจาะทะลุทะลวงแล้ว บรรดาธาตุเหล่านั้น
นั้นก็แตก เห็นบรรดาธาตุเหล่านั้นเกิดดับ

เวลาจะพัฒนาญาณปัญญาสู่วิปัสสนา จริงๆแล้วท่านใช้ขณิก
วิปัสสนาสมาธิ แต่เป็นขณิกวิปัสสนาสมาธิซึ่งมีอุปจารสมาธิอยู่
เบื้องหลัง หรือมีอัปปนาสมาธิของแต่ละบุคคลที่ได้อยู่เบื้องหลัง
พลังหรือแรงส่งของญาณปัญญาที่เข้าไปเจาะทะลุทะลวงธาตุ
เหล่านั้น จึงมีพลังมหาศาลตามกำลังของสมาธิที่บุคคลนั้นได้

ตราบไต่ที่ยังอยู่ในแดนบัญญัติแสดงว่าธาตุกรรมฐานยังไม่
ประสบความสำเร็จ ยังเป็นแดนของสมณะอยู่ ต้องสามารถเจาะ
ก่อนธาตุเข้าไปจนไปเห็นลักษณะของธาตุ ที่มีลักษณะแข็ง อ่อน
หนัก เบา หยาบ เกลี้ยงเกลา เย็น ร้อน ไหลเกาะกุม พยุง ผลัก

การเข้าไปเห็นใหม่ๆเป็นการเห็นโดยรวมแต่เป็นอุปการะมาก
ถ้าไม่เข้าใจพุทธประสงค์จริงๆจะไม่สามารถเจาะเข้าไปได้
เบื้องต้นก็มนสิการเห็นหยาบๆก่อนจนญาณปัญญาเข้าไปเห็น
บรรดาธาตุที่เล็กที่สุด

ท้ายที่สุดแล้ว เราจะเห็นดิน น้ำ ไฟ ลม ในโลกนี้ทั้งหมด ความละโดยความเป็นสัตว์
บุคคลหายไปจริงๆ

ถึงแม้เราจะยังไม่ได้เห็นด้วยญาณปัญญา แต่เห็นด้วยสุดตมยปัญญาและจินตมยปัญญา
เท่านั้นก็มีค่ามหาศาลแล้ว

ธาตุวิภังคสูตร ย่อมา เป็น ๒ กรรมฐาน คือ รูปกรรมฐาน กับ นามกรรมฐาน

สมถกรรมฐาน มี ๔๐ หมวด หนึ่งในนั้นมี ธาตุกรรมฐานด้วย

วิปัสสนากรรมฐาน ย่อลงมามี ๒ คือรูปกรรมฐานกับ นามกรรมฐาน (รูปปริคคหะ กับนามปริคคหะ) พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในธาตุกรรมฐาน เช่นแสดงแก่ปุ๊กกุสาติเป็นต้น

ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ อากาศธาตุเป็นธาตุกรรมฐาน

วิญญานธาตุ เป็นนามกรรมฐาน

ผู้ปฏิบัติต้องใช้ปัญญาประคองตั้งมือ ชำแรกเข้าไป สอดเข้าไปในกายนี้

กายสักว่าธาตุ ๔

ท่านอธิบายไว้อย่างไร. ท่านอธิบายไว้ว่า เมื่อคนฆ่าโคเลี้ยง โคอยู่ก็ดี นำโคไปยังที่ฆ่าก็ดี นำมาผูกไว้ที่ฆ่าก็ดี กำลึงฆ่าก็ดี มองดู โคที่ฆ่าตายแล้วก็ดี ความสำคัญว่าโค ยังไม่หายไปตราบนานเท่านี้ เขายังไม่ได้ฆ่าและโคนั้นออกเป็นส่วนๆ ต่อเมื่อเขาฆ่าและแบ่งออกแล้ว ความสำคัญว่าโคก็หายไป กลับสำคัญเนื้อโคไป เขามีได้คิดว่า เราขายโค คนเหล่านี้ซื้อไป ที่แท้ เขาคิดว่า เราขายเนื้อโค คนเหล่านี้ซื้อเนื้อโค เปรียบฉันใด

แม้ภิกษุนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน เมื่อครั้งเป็นปุถุชนผู้เขลา เป็นคนห่อหุ้มดี บรรพชิตก็ดี ความสำคัญว่าสัตว์หรือบุคคล ยังไม่หายไปก่อนตราบนานเท่าที่ยังไม่พิจารณาเห็นกายนี้แน่แล ตามที่ตั้งอยู่ ตามที่ดำรงอยู่ แยกออกจากกัน โดยความเป็นธาตุ ต่อเมื่อเธอพิจารณาเห็น โดยความเป็นธาตุ ความสำคัญว่าสัตว์จึงหายไป จิตที่ตั้งอยู่ยุติโดยความเป็นธาตุอย่างเดียว.

เพราะฉะนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า

ภิกษุพิจารณาเห็นกายอันนี้แน่แล ตามที่ตั้งอยู่ ตามที่ดำรงอยู่ โดยความเป็นธาตุว่า มีอยู่ในกายนี้ ปฐวีธาตุ อาโปธาตุ เตโชธาตุ วาโยธาตุ

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เปรียบเหมือนคนฆ่าโค หรือลูกมือของคนฆ่าโคผู้ชยัน ฯลฯ วาโยธาตุ ตั้งฉันนั้น.

ก็พระโยคาวจรเปรียบเหมือนคนฆ่าโค ความสำคัญว่าสัตว์เปรียบเหมือนความสำคัญว่าโค อิริยาบถทั้ง ๔ เปรียบเหมือนทางใหญ่ ๔ แพร่ง ความพิจารณาเห็น โดยความเป็นธาตุ เปรียบเหมือนการที่คนฆ่าโคหนึ่งแบ่งออกเป็นส่วนๆ นี่เป็นการพรรณนาบาลี ในธาตุมนสิการบรรพนี้. ส่วนกล่าวด้วยกัมมัญฐาน ท่านพรรณนาไว้พิสดารในคัมภีร์วิสุทธิมรรคแล้ว.

คำว่า หรือภายใน ความว่า พิจารณาเห็นภายในกายของตน หรือ ในกายของคนอื่น หรือ ในกายของตนตามกาล ของคนอื่นตามกาล ด้วยการกำหนดธาตุ ๔ ด้วยอาการอย่างนี้.

ข้อต่อไปจากนี้ ก็มีนัยที่กล่าวมาแล้วทั้งนั้น. แต่ในที่นี้มีข้อต่างกันอยู่ คือ พึงประกอบความอย่างนี้ว่า สติกำหนดธาตุ ๔ เป็นอารมณ์ เป็นทุกขสัจเป็นต้นแล้ว พึงทราบว่าเป็นหนทางปฏิบัตินำออกจากทุกขของภิกษุผู้กำหนดธาตุ ๔ ดังนี้. ส่วนคำที่เหลือก็เช่นกับที่กล่าวมาแล้วแต่ก่อนนั้นแล.

จบธาตุมนสิการบรรพ

บางท่านเห็นรายละเอียดดิน น้ำ ไฟ ลม ได้โดยไม่ยาก เพราะอภัยอาศัยสังสมมาดี มาก

ถ้ายังไม่ได้ให้ใช้มือคือปัญญาแทรกเข้าไประหว่างดินน้ำไฟลม คือการกำหนดตั้งแต่ศีระขจรตเท่า

คนที่เข้ามาจนได้ ออกจากถนแล้วมากำหนดลักษณะธาตุได้ง่ายเพราะจิตมีกำลัง

คำถาม ข้อควรระวังในการปฏิบัติ

ระวังธาตุแปรปรวน เช่นเวลากำหนดธาตุหนัก บางครั้งหนักปรากฏ บางครั้งหนักทั้งตัว ต้องกำหนดเบา balance
แข็งกำหนดอ่อนbalance

อย่าเห็นแค่มุม ไตมุมหนึ่ง เพราะจิตเราชอบวนลูป พอกำหนดร้อนก็
ต้องกำหนดเย็น ไหลเกาะกุม
ทั้ง๑๒ ธาตุต้องให้เห็นทั้งหมด
อย่าจม

ธาตุน้ำเห็นยาก กำหนดทีหลัง

เมื่อเราเห็นตามความเป็นจริงจะเห็นว่าในกายนี้ทั้งหมดคือ ๔ ตัวที่
พันตัวเราอยู่ตลอดเวลา เห็นทุกจุด เห็นหยาบๆทั้งหมดก่อน
เท่านั้นก็เห็นอาทินวะคือ โทษของกายนี้แล้ว

รับอารมณ์ทางมโนทวารเท่านั้น

วิปัสสนาญาณจะไม่ใช่ไปทางกายทวารเด็ดขาด

และต้องใช้มโนทวารที่เป็นไปกับปัญญา ไม่ใช่เป็นไปกับ ตัณหา

มานะ ทิฎฐิ

ต้องให้กุศลจิตเกิด อย่าไปรีบร้อน ถ้ากุศลจิตไม่เกิดต้องมนสิการให้
กุศลจิตเกิด

ทำแบบสบาย ว่าเราไม่เคยสังเกตเห็นกายนี้เลย

คำถาม หากว่าเราไม่ได้กำหนด แต่เกิดวาระธาตุเองตอนที่เรามีความโลภ โกรธ หลง

ทั้งหมดเหล่านี้คือธาตุในกาย
เมื่อโทสะเกิดขึ้น โทสะก็ผลักดันให้อกุศลจิตตชรูปปกคลุมการชกาย
ช่วงนั้น กายร้อนก็ได้ กายหนักเกิดก็ได้

การเห็นอย่างนั้นไม่ใช่เห็นด้วยกุศล
แม้กุศลก็สามารถไปเห็นธาตุเหล่านั้นได้แต่เวลาอกุศล
เห็นก็ตกใจบ้าง เครียดบ้าง วิตกกังวลบ้าง กลัวบ้าง
เพราะสิ่งเหล่านี้มีอยู่จริงในกายนี้

ในที่นี้เราต้องการเจริญสติปัญญา ต้องการดูรูปธรรม เราจึงต้องใช้
สติปัญญาเข้าไปกำหนดหมายในการดู การมนสิการใส่ใจ
แต่ถ้าหากเกิดความกำหนดขัดเคืองก็หยุด
ทำสติสัมปชัญญะให้เกิดขึ้นทุกครั้ง
หรือกำหนดพุทธานุให้จิตใจเข้มแข็งขึ้นเบิกบานว่าธาตุกรรมฐานนี้
พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประทานให้ เมื่อจิตใจดีแล้วจึงค่อย
กำหนดใหม่

สภาพของอกุศลจิตเกิด ก็ผลักดันให้รูปธรรม คือดิน
น้ำ ไฟ ลม มีการเปลี่ยนแปลงตลอด

ธาตุเหล่านี้มีอยู่ตลอดเวลา
ธาตุดินน้ำไฟลมมีอยู่ในกายนี้ และมีอยู่นอกกาย
ในขณะที่ ยืน เดิน นั่ง นอน ก็คือดินน้ำไฟลมนี้แหละที่หมุนวนไป
ดิน น้ำ ไฟ ลม เกิด ดับ สืบต่อตลอดเวลา ให้ใช้ปัญญาเข้าไปรู้จัก
ไม่ใช่สัตว์บุคคลใดๆ

คำถาม ชีพจรเต้นเป็นวโยหรือไม่

จริงๆมีครบทั้ง ๔ ธาตุแต่ตัวไหนเด่นก็กำหนดก่อน
เมื่อกำหนดแล้วก็สามารถเห็นทั่วร่างกาย
แม้กลาปเดียวก็มีธาตุลุ่มอยู่ในนั้น

เมื่อกำหนดเห็นผลึกแล้ว ก็กำหนดพุงได้ด้วย
เมื่อกำหนดชำนาญแล้วก็จะกำหนดหนักเบา แข็งอ่อน หยวบเกลี้ยงเกลา
ไม่ใช่เจาะจงไปที่ใดที่หนึ่งต้องสามารถมนสิการไปที่ไหนก็เห็นได้ทั้งกาย

ไม่ใช่เฉพาะชีพจร แม้ศีรษะ ใบหูก็มีการพุงหรือผลึกได้
ต้องเห็นทั้งหมดหัวจดเท้า และเห็นทุกธาตุ
เรามีจุดกำหนดเริ่มต้นได้ แต่ไม่ใช่เห็นที่จุดเดียว

คำถาม ในคัมภีร์อายุรเวทของอินเดีย พูดถึงเรื่องธาตุหย่อน ดิ่ง เรามองกาย
เราเป็นก้อนเดียวแล้วปรับได้หรือไม่

เราควรรู้จักธาตุกรรมฐานกันมาตั้งนานแล้ว
แต่เราไม่เคยถูกสอนกันมาก่อนเลย

ต้องสามารถใช้ญาณปัญญาไล่มาเห็นทั้งตัว ว่าพยางหรือผลึก
เมื่อประสบความสำเร็จแล้วก็ไปดูธาตุอื่น เพราะมันอยู่ด้วยกัน
ที่เราไม่เห็นเพราะเราไม่ได้มันสิการดูด้วยปัญญา

จริงๆก็เห็นทั้งก้อน ยังไม่ได้ชำแรกเลย
ธาตุดินก็มีอยู่ในกายนี้ ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟก็มีอยู่ในกายนี้
ถ้ามันสิการไปแล้วเห็นทั้งหมด ก็จะเข้าใจที่พระพุทธเจ้าสอนและ
เกิดความชื่นใจว่าพระดำรัสของพระพุทธเจ้าจริงแท้ไม่แปรผัน

ทำกรรมฐานอื่นก่อนจนได้สมาธิแล้วค่อยมาดู
ไม่เช่นนั้นจะเห็นยากแล้วจะท้อ

ให้มาศึกษาคำสอนของพระพุทธเจ้าก่อน อย่าเสียเวลาเพราะบรรดา
พาหิรลัทธิเอาไปก็เอาไปได้ไม่ครบ ให้ทั้งตำราอื่นเสียแล้วตั้งใจ
ศึกษาคำสอน

คำถาม การกำหนดกฎฐาน

ถ้าต้องการให้ประสบความสำเร็จจนได้ปฐมฌาน
แนวการปฏิบัติ ลำดับการปฏิบัติมีอยู่ชัดเจน

กำหนดธาตุ กำหนดอสุภะ ก็อย่าให้ปนกัน
กำหนดกฎฐาน ด้วยความไม่งามก็กำหนด
กำหนดธาตุเพื่อเจาะธาตุกรรมฐานก็อีกอย่างหนึ่ง

คำถาม เวลากำหนดธาตุ แล้วจิตแสดงอาการให้เรารู้ แล้วเราเอาปัญญาเข้าไปพิจารณา ถ้าเราไปสนใจมากต้องใช้พลังมาก

เหตุผลคือกำลังของปัญญา ความเพียร สติ สมาธิ ไม่พอ จะรู้สึกหนัก จะต้องพยายามมากและเหนื่อย ยังไม่เหมาะกับการไปใช้ปัญญา ต้องกลับมาฝึกสมาธิก่อน สมถะ เป็นฐานของวิปัสสนา ต้องยุติก่อน

จิต ถ้ามีนิวรณ์ธรรมกลุ่มรุ่มอยู่ จิตจะไม่สะอาด จิตจะไม่มีพลัง มนสิการอะไรก็จะไปไม่ได้
ถ้ายังอยากที่จะเห็น อันนั้นเป็นต้นหาทฤษฎีแล้ว ทำไปก็ไม่ประสบความสำเร็จ

อากาศธาตุ

ลักษณะ

ธาตุที่มีลักษณะเป็นช่องว่าง ภายในตัวเราก็คือ ภายนอกตัวเราก็คือ

ช่องหู ช่องจมูก ช่องปาก ช่องทวารหนัก ช่องทวารเบา

ระหว่างรูปกลาป ต่อรูปกลาป ก็มีช่องว่างอยู่เช่นกัน